

“Visió general de PECS”

Sònia Vilaltella, logopeda i consultora de Pyramid Educational Consultants

Centre Cultural Calisay (Arenys de Mar), 3 de gener de 2010

Resum:

El sistema de comunicació per intercanvi d'imatges (PECS) es va iniciar al 1985 i és, actualment, una de les intervencions més utilitzades en nens amb autisme, tot i que també s'aplica en persones de diferents edats i diagnòstics.

PECS s'ensenya en el marc més ampli de l'anàlisi de conducta aplicat i considera l'aprenentatge com un canvi de conducta que es produeix quan s'adquireix una habilitat que no es tenia prèviament i que, a més, es pot demostrar.

S'ensenyen activitats funcionals, és a dir, habilitats necessàries per a la vida a casa, a l'escola o a la comunitat que si la persona amb discapacitat no realitza han de ser realitzades necessàriament per alguna altra persona. Per a aquest ensenyament s'empren igualment materials funcionals.

Es fonamental la utilització de reforçadors que siguin poderosos per atraure l'interès del nen, a partir de les regles següents:

- L'activitat s'inicia amb la utilització del reforç que ha de ser escollit pel nen i preferiblement social.
- El reforç s'utilitzarà sempre que es pretengui ensenyar.
- La seva administració serà immediata a la resposta (regla de ½ segon per a les habilitats noves).
- Es donaran reforçadors diferents per a cadascuna de les conductes.
- Es procurarà que els reforçadors siguin naturals, és a dir, que siguin els que el nen obtindrà generalment en l'entorn habitual.

La finalitat de PECS és adquirir una comunicació funcional, entesa com aquella que es produeix entre dues persones quan la persona que parla s'adreça a la persona que escolta, i aquesta facilita l'accés al reforçador que es pretenia amb la conducta comunicativa.

Quines habilitats comunicatives s'ensenyen? Inicialment s'ensenya la petició, que permet obtenir conseqüències directes i tangibles i, posteriorment, s'ensenya el comentari, del qual s'obtenen conseqüències socials.

Les dues habilitats comunicatives esmentades es poden ensenyar des de tècniques diferents:

- la imitació ("em dic..", "em dic...")
- la resposta ("com et dius?", "em dic...")
- l'inici espontani ("em dic...")

Les habilitats crítiques de la comunicació són 9 i es classifiquen en:

- Expressives:
 - Demanar reforçadors.
 - Demanar ajuda.
 - Demanar descans.
 - Acceptar.
 - Rebutjar.
- Receptives:
 - Respondre la instrucció d'esperar o acceptar la negació de l'interlocutor.
 - Respondre a indicacions, obeint o bé assentint.
 - Seguir un horari.
 - Negociar el reforçador de la propera activitat.

Les conductes contextualment inapropiades es produeixen per a:

- Guanyar algun tipus de reforç.
- Evitar o escapar d'alguna situació no desitjada.
- Manifestar una frustració de les expectatives (elicitat).

La generalització de les habilitats que s'ensenyen resulta fonamental i s'ha de realitzar des del principi. Implica la generalització davant de persones diferents, de reforçadors diferents i d'entorns diferents.

Són lliçons efectives aquelles que:

- utilitzen el format d'assaig discret, mitjançant conductes curtes i repetitives que requereixen habilitats de discriminació.
- fan servir un format seqüencial, realitzant una sèrie de passos en un ordre específic.

S'utilitzen les següents estratègies d'ensenyament:

- La nova habilitat s'ensenyava mitjançant un suport.
- Aquest suport és una ajuda, que ha de ser la mínima possible.
- Les ajudes poden ser físiques, verbals, visuals, gestuals.
- Les ajudes s'han de retirar obligatòriament.

S'han de corregir els errors que es produeixen en el procés d'ensenyament:

- Si s'ensenyava per assajos discrets, caldrà corregir cadascun dels 4 passos.
- Si s'ensenyava per lliçons seqüencials es corregiran els errors amb el sistema d'encadenament enrere.

En el procediment d'ensenyament que utilitza PECS es fonamental el registre de dades i la seva anàlisi, que permetran valorar si la lliçó és efectiva i quins són els canvis que cal realitzar.

Com es realitza la aplicació de PECS?

- Per començar cal trobar un reforçador potent per al nen d'acord amb els seus propis interessos.
- El que s'ensenyava és com comunicar-se.
- La primera habilitat que s'ensenyava és la petició espontània.
- Posteriorment s'ensenyaven habilitats de comunicació més amples.
- En fases avançades s'ensenyaven frases, atributs, a respondre preguntes, a fer comentaris, etc.

PECS s'ensenya en sis fases:

Fase I. Com comunicar-se

Té per objectiu ensenyar a iniciar la comunicació.

És una fase molt ràpida que requereix de dues persones i es realitza en tres passos (agafar, retenir i donar).

És una acció mecànica molt estructurada que no requereix que el nen discrimini la imatge que agafa i entrega.

Va seguida de l'aplicació del reforçador de manera immediata.

Fase II: Distància i persistència

S'ensenya al nen a buscar l'adult quan ha agafat la imatge i requereix el seu desplaçament en dos moments: quan va a buscar la imatge i quan va a buscar la persona a la que li ha de lliurar.

Cal també la intervenció d'una segona persona diferent del receptor de la imatge.

En aquesta fase s'incrementa l'espontaneïtat del nen, construint la seva persistència i confiança i retirant les ajudes que s'hagin donat en la fase I.

Fase IIIA: Discriminació simple

Si el nen no discrimina el significat de cada imatge se li ensenya a discriminar en quatre passos.

La motivació que s'utilitza per a ensenyar la discriminació és l'obtenció de l'objecte desitjat i evitar l'objecte no desitjat.

Cal reforçar des de la primera indicació l'elecció que faci el nen.

Fase IIIB: Discriminació condicional

S'ensenya a discriminar entre objectes que són tots ells reforçadors, mitjançant la comprovació de les correspondències.

Com que tots ells són objectes desitjats pel nen cal assegurar que discrimina cadascun d'ells.

En cas d'error s'utilitza el procediment de correcció en quatre passos.

Fase IV A: Estructura de l'oració

La tira que entrega el nen incorpora el verb "vull", de manera que ell ha d'afegir darrera l'objecte que sol·licita.

El procediment és:

- El nen agafa la tira i afegeix l'objecte demanat després del "vull". Posteriorment el nen posa a la tira la petició + l'objecte.
- El nen entrega la tira.
- El nen i el mestre construeixen la tira sencera.
- El nen i el mestre llegeixen la tira.

Cal mantenir l'espontaneïtat, de manera que aquesta activitat s'incorpori a la vida ordinària.

Aquesta fase inicia l'estructura de la frase amb altres accions diferents de la petició estricta, amb frases com ara "menjo...", "veig...", "escolto...".

Fase IV B: Atributs

Permet ensenyar als nens a demanar objectes molt específics, detallant les qualitats que els defineixen i utilitzant sempre les seves preferències per a treballar-los.

Mitjançant la combinació d'atributs s'augmenta la longitud de la frase.

El domini receptiu no és un prerrequisit per a arribar a aquesta fase, en el sentit que el nen pot demanar una característica de l'objecte sol·licitat (color, forma, etc.) sense que necessàriament les discrimini de la resta de formes o colors. El nen estaria fent aquí la petició perquè sap com és l'objecte que vol.

Fase V: Contestar a "Què vols"?

De manera ideal, aquesta pregunta no s'hauria d'haver formulat al nen fins a aquesta fase.

Cal, com en les fases anteriors, mantenir l'espontaneïtat.

Aquesta fase porta de manera natural a la fase de comentari.

Fase VI: Comentari.

S'ensenya a contestar les preguntes de comentari, que són:

- "Què veus?"
- "Què és?"
- "Què tens?"
- "Què sents?"

Cal ensenyar la diferència entre "Què veus?" i "Què vols?"

Es reforcen el comentari i la petició espontànies

Una de les qüestions més sol·licitades és la referida al moment en el qual s'ha de fer la transició de PECS a altres modalitats de comunicació (parla, SRV, etc.). Els criteris que s'apliquen per a procedir a la transició són:

- Que el vocabulari parlat sigui igual a l'utilitzat en PECS.
- Que ambdues modalitats tinguin el mateix percentatge d'iniciació.
- Que les longituds mitjanes de les frases sigui igual.
- Que la parla sigui intel·ligible un 80% per a les persones no familiaritzades amb el nen.

En tot cas, caldrà que aquesta transició no provoqui mai la pèrdua d'habilitats del nen.

Els estudis demostren que durant l'ús de PECS es pot desenvolupar la parla en un percentatge elevat, tot i que això es produeixi al cap d'un any aproximadament.

S'han generat una sèrie de mites i falses creences al voltant de PECS que caldria aclarir:

- PECS és un protocol específic de comunicació per tal d'ensenyar l'ús expressiu d'imatges a les persones per tal que puguin comunicar-se. No ho és la utilització de qualsevol suport d'imatges.
- PECS no és només per a persones que no parlen, atès que pot ser un sistema alternatiu de comunicació però també un sistema augmentatiu.
- PECS no és només un sistema de comunicació per a nens, s'utilitza per persones de totes les edats a tot el món,

- PECS no s'utilitza només com un sistema per a demanar, sinó que en les seves fases finals es centra en el comentari a altres persones.
- L'ús de PECS no només no frena l'aprenentatge de la parla, sinó que augmenta les possibilitats que es comuniqui verbalment.
- PECS no és només un sistema de comunicació per a persones amb autisme, sinó que també s'utilitza per a altres trastorns de la comunicació.